

ציפי שחרור מראיינת את יכי עם צאת ספר שיריו "המורד" בלוויית רישומים מאת פינחס כהן-גן

דיוקנו של מורד

"כשהרחוב שותת דם, אל תבקשו ממני לכתוב על אהבה". פאבלו נרודה. אלא שגם נרודה הקומוניסט וגם יכי כתב-רגם כתבו על אהבה, בצידם של השירים האחרים. ואיזה משורר, בעצם, לא כתב?

למכתבי לפגוש אותו, כמה פעמים, לאחר צאת סיפרו האחרון, אבל שכחתי לשאול למיספרו במניין ספריו. ודומה שהוא עצמו חדל לספור. אמרתי לו: אתה אולי המשורר היחיד בארץ המתפרנס משיריו. האם היית מגדיר את עצמך כמיקצוען?

יכי משיב: אני לא משורר מיקצועי. אני משורר שחי מיצירתו. אולי התברכתי בכך שהעם הוא שאימץ אותי ולא המימסד. הוא ולא המשוררים. המימסד. המשוררים. בכל מישפט שלישי אתה שומע את הועם הזה הניתך על ראש מה שהוא מכנה בשם "המימסד". מיהו בעצם "המימסד" המפלצתי הזה? יכי היה אולי משיב: הכל, חוץ מהידידים והעם.

בתוך עמו הוא יושב. בתוך עמו ובין ידידיו. בכסית אבל לא רק בכסית.

אני: כסית זה כבר לא מה שהיה פעם. סוגרים מוקדם. איפה אתה מבלה כשכל המקומות המוכרים לך, המקומות שבהם נהגת לשבת עם חבריך, החיים והמתים, נסגרים וכל יושביהם הולכים לבתיהם?

יכי: אני שותה את כמות הועם כהתאם לרצוני וכשאני מרגיש שרצוני מספק את השראתי, אני מפסיק.

תשובה נפלאה, מתאימה למשורר. אחרי רגע של שתיקה הוא מוסיף:

ישנם בתימרזח קטנים בדרום תל-אביב שבהם אני יכול לשתות את הכוסית האחרונה ולהגיע לדלת ביתי.

על הדלת הזאת התנינו מראש שלא נדבר. יכי. כל התלתיים עדיין על הראש, אחד לא חסר, אבל כבר הלבנינו. חולצה פתוחה בחורף, חזה שחור, סיגריה ניצחית ביד בדרך אל הפה, עמידה מתגרה משהו, קול רועם המחריד שוב ושוב את יושבי בית-הקפה הבורגני שבו נפגשנו. מי לא מכיר אותו אולי המשורר המוכר ביותר בישראל! כשהעורך ביקש שאלך לראיין אותו, קפצתי על המצלמה. רציתי לרדת עוד. הרבה יותר. ורוקא על האיש שאת שיריו אני קוראת מזה שנים. שירים שהפכו לחלק מן הנוף שלנו כמו עץ המודעות מכל כסית שאליה מצמידים בחשכת הלילה מורעות: עגלת-הניקוב למכירה, עוררת בית מציעה את שרותיה, מכירת-חיסול של שמא"ס.

המימסד העויין והכוסית. כסית, סיפר לנו יהודה גבאי לפני שבוע, היא המצאה של שלונסקי שנענה לבקשתה של לזבה, "הצוענייה" — הבעלים שלפני הצקל — לקרוא לך הנוגד פונו. עברי. מסתבר כי כסית פירושה בעברית פונו. אבל אם יחשוב מישהו שנגזרה מכוסית — גם בכך אין רע. כה אמר שלונסקי שאיבדו כינו אותו בשם שלונסקי ואחרים, מחסידי ביאליק; חוצפית המחורמן.

גומת'חן מייכנת

"חיי", אומר יכי, "משולים לחייו של אותו פייטן, שגומת'חן שלו יודעת לחייך אל אלה הרומים לו. האחרים רואים רק את הפן הוועי. כשמשורר שותה, הוא שותה בעין עולמו הבורד. ובתוך העולם הזה הוא חש עצמו מוגן גם כשהשימחה אינה שורה במעונו. בעיניו אין דבר אצילי יותר מהעובדה שגם העצב וגם השימחה מלווים את הפייטן."

יכי אומר: "פייטן" ולא "משורר". והוא באמת פייטן, אני חושבת. התום, המילים הפיוטיות גם

בשיר שכתב לו רווקא את העיתון כבימתו, הקול המבקש להישמע באוזני הרבים.

"כששרת לי שירי ברכט / המו בי תשוקותי / כשהיית חמה — הפשירה האֵיבה". קצר, קולע, קולה, אפילו מרגש פיוט.

אבל מולי יושב אדם הרואה עצמו כמי שהקדיש עצמו — כמו הנביאים בימי קדם — ליעודו. אדם ששילם מחיר, מחיר לא מבוטל, בעד השורות הוועקות לאחיות עמים, נגד הכיבוש והריכוז של עם אחד בידי עם אחר. וזאת, הרבה לפני ששירי-מחאה או שירה פוליטית הפכו לאופנתיים ושאפילו זמרי ישראל נזכרו לפתע באיזו מדינה ובאיזו מציאות הם חיים. והרבה "משוררים" לא נזכרו עד היום, אני חושבת לעצמי.

י א — בא — יי

"יא-בא-יי", נהג יונתן רטוש לקרוא לו, ויכי היה בא ושותה כוסית. בשום דבר אחר לא הסכימו

נטע זר

יכי משמיע שוב את הדברים על כך שהוא יושב בתוך עמו ואני קוטעת אותו, מבקשת לשמוע רווקא על יכי האחר, זה שלא בליכר נוח לו בתוך עמו.

נכון, בנסיבות הנוכחיות של חיינו, כשאנחנו מתכחשים לזכויותיהם של עבדאללה ופאטמה לחיות בחופש בארצם — אני באמת חש לעיתים קרובות שאני נטע זר בארצי."

איך אתה כעצם מוכר את ספריך? — מאז ומתמיד הוצאתי את ספרי בעצמי ומכרתי אותם כמו יד. אינני זקוק לא למו"לים ולא למפיצים. אם אתה פונה להוציא לאור, אתה צריך להיות מוכן לקבל את פסקידינה, את העריכה שלה, את הצנוורה שלה. ואני כל חיי נלחם בצנוורה, כולל זו שעל השירה. אני הולך עם ספרי במקום למקום, לבתי-מישרים, בתי-ספר, בתי-ציבור אחרים, מכית לבית. תתפלאי, זכיתי לתהודה בקרב קהל רחב שיועד להאיר פנים אלי ויודע, לפעמים, גם לקלל. בדרך-כלל יש יותר אנשים שקונים את הספר ומעריכים מאלה שמקללים."

ספר לי על איזה מיקרה יוצא-דופן שקרה לך בזמן שטייטי המכירה שלך.

— יום אחד ניגש אלי מאכס ברוד, טופח על כתפי ואומר: בוא רגע, יכי, בוא ונשתה כוס-קפה. חשבתני בליבי, הנה אני עומד לזכות בקיתון של צוננים או בעברית מדוברת: במיקלחת.

יכי (משמאל) וחבר (שלמה שבא)

שניים אלו — בוודאי לא כמצע האידיאולוגי, אף כי גם יכי, כרטוש וכידידו עמוס קינן, היה בשעתו חבר לח"י — אבל דבר זה לא היו ביניהם שום הבדלים ושום חילוקי-דעות: כהאבת הטיפה המרה, בגאווה הבורדית ובעצם גם כ'אהבת הריעות. ריעות של בתי-קפה ובתי-מרזח, לא של בתי דירות.

כשיבי משמיע עתה באוזני את האני מאמין שלו, קשה שלא לצטט את דבריו במרויך, בלא כל עריכה והשמטה. נרמה כי המונולוג אותו הוא משמיע עשיו נטוע ומשוקע בתוכו כה עמוק במשך עשרות שנים עד שנוצק בתבנית קבועה ומזפרת שאין להוסיף עליה ואין לגרוע ממנה. הוא משמיע מילים כמו חצב אותם מליבו:

ההתרעה היא חלק בלתי-נפרד מהאישיות שלי. לאורך כל השנים שבהן אני חי בתוך עמי, אני נתקל בתופעות של אי-צדק ועוול שעימן איני מסוגל להשלים. כשהאמנות אינה מצפונית, אין לה הצדקה ואין לה ערך בעיני. לפני שנים, כשהתרעתי נגד הכיבוש ובעד מתן זכות הגדרה עצמית לעם הפלסטיני, לעגו לי וכינו אותי סוכני אש"ף. הייתי סוכני-אש"ף הראשון בתוך השירה העברית. מה שהיה אז בגדר זעקת-יחיד, הפך היום כמעט לנחלת הכלל. והאמת היא שזה מרתיע אותי, כי אינני מאמין באופנות ואינני מאמין בהצתה מאוחרת.

כל חיי השתדלתי לקום מוקדם בבוקר. אני פותח את החלון בחורף ומוציא את הראש החוצה אל הבוקר. זה מחזק אותי. זה נותן לי כוח להמשיך. פעם כתבתי כי, מי שאינו יודע להוציא את ראשו מהחלון ולהשאירו שעה בגשם — אל נא יכתיר עצמו מורד או מרדן! אלה אינני מילים בלבד. זו תמצית כל מה שאני מאמין בו."

שוט הנידוי וחיבוק הרוב

דרך ארוכה עשתה שירתו של יכי עד שזכתה לאותה מידה של הכרה שבה היא זוכה כיום. תחילה נתקלה רק בכוח ובלגיגול. אחר באו העלכונות וההשמצות. רק לאט-לאט חררה הכי-רה כי תופעה ייחודית כאן, שירת עיתון שהיא עם זאת פיוט נפש, מחאה פוליטית ושירה לירית בקנה אחד.

אני מניין לקחת את הכוחות שלא להיכנע, לא לחדול?

— הוויקה שלי לשירה לוחמת באה מן המיפגש עם שירתם של שלושה משוררים: אלכ"י

סגור פן, יונתן רטוש ואורי צבי גרינברג. ככל שהיו שונים זה מזה, היו דומים בכך שעד יומם האחרון נשארו נאמנים לדרכס ולהשקפת עולמם. לכן אוקיר אותם כל חיי אהבתי את הייחוד שלהם, את האינדיבידואליזם שלהם, את העיק שות וההתמדה. במשך שנים חשו את שוט הנידוי על בשרם, וכוחם עמד להם. האם הנידויים והחרמות, ההשמצות והגינויים של הגמושות פגעו כהואזה בכוחה של שירתם ובגדולתה? ידעתי שאם אלך בדרכס, אצטרך לשלם מחיר כבד, לפעמים כבד מנשוא. כי הארץ הזאת מעולם לא פינקה את בניה, שהיו מחוץ למה שהיום מכונה בשם קונסנטוס לאומי. אני קורא לזה חיבוק הרוב. ובכן, כמזהם השתדלתי גם אני לברוח כל ימי מחיבוק הרוב.

ויחד עם זה אני מוכרח להניד שהרבה כוח בא לי גם מהחברים, אנשים כמו... וכמו... וכמו שמוליק קראוס שהלחין משירי."

כמי שבאה משרה השירה והספרות, אני יודעת שאתה שייך לאותם יוצרים בורדים שהמימסד הספרותי מעולם לא פרס להם פרסים ולא עטר לראשם תחרים. ונראה שכזה יהיה המצב גם בעתיד הגראה לעין. אם אינני טועה, מעולם גם לא פנית לקבלת מילגה או "קור" או סיוע ציבורי אחר. האם אני צודקת?

— דייקת מאוד. ואני מרגיש מצויין כשאינני עטור בשום פרסים ומילגות. הרי אין לך דבר מביש יותר מאשר לזרוק לבאר שממנה אתה שותה. אם אקבל פרס כלשהו מן המדינה או מגוף ציבורי כלשהו — איך אוכל לקיים את עצמאותי, איך אוכל להמשיך בדרכי הביקורתית. לכתוב שירי-מחאה נגד הגביר שמידו מקבלים מילגות וכספים? — לא, תודה. את זה אני משאיר לאחרים. בני בלי נושת. הרשי לי להיות מצורע צודק על פי דרכי. פעם כתבתי: טוב מצורע צודק מאסתטיקן מכוער."

אני רוצה להישאר עם האמת העמוקה, הר-דופה והמשפילה שלי. גזרתי על עצמי לחיות עם עצמי ולחיות כך כפי שאת רואה אותי חי. וכך גם אמשיך עד הסוף. רק כך אני תופס את מהותו של החופש.

חופש — אני הבן אליך אכוא / ונפש חיי הנורדת / במרחבי המופים / תבוא באהבה / אל משכנות נרפים."

שאלה אחרונה: מה זה יכי? — מה, לא ידעת? יונה בן יהודה. אבל שום קשר לאליעור מלבד הלשון העברית..."

שלמה שבא מספר שמוצאו של יכי ממישפחה כוכרית עשירה. המישפחה הגיעה לארץ-ישראל בסוף המאה הקודמת והקימה בירושלים בית מרשים שנקרא "הארמון הבוכרי".

דורו של יכי הוא עברו הידוע, חברו של יצחק שדה, אחת מאגרות המאבק היהודי לעצמאות. יכי כותב עליו הרבה ומאוהב בו.

נרשון קניספל:

מאריאן מארינל (מאיר לייבנר)

1952-1932

גאון שנשכח

מעטים הכירוהו בחייו, וכמו להכעיס, הגילגול הקפאי שרדפו עד לפיצול אישיותו הוסיף להתל בו גם לאחר מותו. שכן מעטים עוד יותר היו אלה שידעו כי האמן פנחס בורשטיין (1928) — שירי (1981) שאל למעשה ממאיר לייבנר את כינויו מאריאן, ורווקא פנחס בורשטיין היה זה שקצר מוניטין בינלאומיים תחת הפסבדונים מאריאן, שעה שבעליו מאיר לייבנר או מאריאן מארינל עצמו צלל במצולות הטיחה.

מוטב, לא כן? אולי מוטב שנפתח בסדר כרונולוגי. וכך, בשנת 1949 התייצבתי לבי-חינות-הכניסה לאקרמיה הידועה בשם בצלאל החדש בירושלים עיר קודשנו. רוב המועמדים שזומנו אף הם לאותן בחינות-כניסה היו מגורלים ומגושמים, "חיות-הנגב" ב"שינלים" (מעילים) צבאיים — סוסי-קרבות ותיקים אשר ביניהם כמו הלכתי לאיבוד. נער כחוש וחיוור-פנים שזו עתה מלאו לו 17 הולך להתחרות על "הכוכבה" בנבך חיפשתי לי מיפלט והינה בא לעזרתי נער עם בלווית צפופה ומקורלות בצבע הפחם, עיניים יוקדות ותוהות, קרועות לרווחה — וחידך מבוכה על פניו. כמיבטא לטיני משהו, הציג את עצמו: מאיר